

академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2022. № 4. С. 161–166.

3. Космеда Т. Комунікативна компетенція Галичан в інтерпретації Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Вип. 52. С. 108–121.
4. Осіпова Т. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен вербалізації невербаліки: монографія / наук. ред. проф. Т. А. Космеда. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2019. 388 с.
5. Франко І. «Bel parlar gentil». *Франко І.: Збір. творів: у 50-ти т. К. : Наукова думка*, 1982. Т. 37. С. 5–20.
6. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Цифрове перевидання. К., 2014-2021. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs.html>.

Ніколашина Т.І.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

Тихоненко М.М.

учитель української мови та літератури, англійської мови

ОЗ «Кобеляцький ліцей № 2

імені Олесь Гончара Кобеляцької міської ради

Полтавської області»

ПРОБЛЕМА «БАТЬКІВ І ДІТЕЙ» У ЗБІРЦІ «ТРИ ЛИНИ ДЛЯ МАРІЇ» СЕРГІЯ ОСОКИ

Анотація. У статті простежено специфіку розкриття морально-етичних проблем, стосунків батьків і дітей, формування характеру та причини девіантної поведінки дитини в підлітковому віці у другій збірці короткої прози «Три лини для Марії» Сергія Осоки, пов'язаних із вихованням у сім'ї та навчанням у школі.

Ключові слова: новела, головний герой, стосунки батьків і дітей, автобіографічний характер.

Nikolashina T.I., Tykhonenko M.M. Ehe problem of “Parents and children” in the collection “Three lines for maria” by Serhiy Osoka. The article traces the specifics of disclosing moral and ethical problems, parent-child relationships, character formation, and the causes of deviant behavior of a child in adolescence in the second collection of short fiction “Three Lines for Maria” by Serhiy Osoka, related to family upbringing and schooling.

Key words: short story, protagonist, parent-child relationship, autobiographical character.

Актуальність. Художні твори Сергія Осоки різноманітні як жанрово, так і тематично, але кожен із його художніх текстів охоплює низку найважливіших проблем і подій життя людини. Проблема поколінь, стосунків батьків і дітей є класичною як для світової (В. Шекспір («Ромео і Джульєтта», «Король Лір», «Гамлет»), О. де Бальзак («Батько Горіо»)), так і для української літератури (І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»), О. Коломієць («Дикий ангел»), О. Гончар «Бригантина»)). Кожен письменник вносив у її вирішення свої нюанси й корективи. Полтавський письменник Сергій Осока, розуміючи, що духовність людини закладається в дитинстві, порушує на сторінках другої збірки короткої прози «Три лини для Марії» проблеми виховання, стосунків батьків і дітей.

Мета наукової розвідки – простежити проблему «батьків і дітей» в другій збірці короткої прози «Три лини для Марії» Сергія Осоки.

Виклад основного матеріалу. Полтавський край дав життєву дорогу багатьом майстрам художнього слова, серед яких увиразнюється постать талановитого письменника, перекладача, літературного редактора, члена Національної спілки письменників України (2002 р.) Сергія Олександрович Нечитайла (псевдонім Сергій Осока). Майбутній письменник свідомо обирає стежу вчителя української мови та літератури, тому, навчаючись у Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), починає глибоко вивчати українську та іспанську мови, українську та зарубіжну літератури, друкує поетичні та прозові твори, переклади в районних, обласних газетах, а потім після закінчення закладу вищої освіти – у

літературному альманасі «Рідний край», журналах «Кур'єр Кривбасу», «Полтавська криниця».

Сергій Осока – автор поетичних збірок «Сьома сніжинка січня» (2002 р.), «Небесна падалиця» (2015 р.), першої прозової збірки «Нічні купання в серпні» (2016 р.), другої збірки короткої прози «Три лини для Марії» (2020 р.).

Сергій Осока – лауреат Міжнародного конкурсу найкращих творів молодих українських літераторів «Гранослов» (2000 р.), III премії видавництва «Смолоскип» (2006 р.), Полтавської обласної премії імені І. П. Котляревського (2016 р.), обласної премії імені Феодосія Рогового (2018 р.). У 2021 році за збірку короткої прози «Три лини для Марії» отримав Премію Львова – міста літератури ЮНЕСКО. За результатами другого туру конкурсу на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка 2022 року допущено книгу прози «Три лини для Марії» до участі в третьому турі конкурсу в номінації «Література».

Сергій Олександрович Нечитайло навчався в Великобагачанській школі, брав участь в олімпіадах з української мови та літератури, писав оповідання, віршував. У новелі «*Erbarme Dich...*» він згадує шкільні роки: «Я знаю, як треба написати, щоб повірили. Повторюю одні й ті ж прийоми із твору в твір, із уроку в урок, а ніхто не помічає. Коли говорю від себе, дивуються, виправляють. Коли читаю своє – хвалять» [3, с. 102].

Сергій Осока пише тільки з натхнення, у нього цікава історія із написанням оповідань: усі вони написані із життя, більшість його творів автобіографічні, як стверджує автор, то це приблизно становить 73 відсотки від усіх творів.

В одному із інтерв'ю із Анною Лебідь відверто розкриває свою творчу майстерню: «Буває, текст приходить серед ночі. Як тільки ляжу спати, а бачу, що ні – треба вставати і писати, бо воно мене не відпустить. І от я встаю, продираю очі. Роблю каву і починаю писати. А поки ти пишеш, поки ти в процесі, то ти – найщасливіша людина, тобі вітер дме в спину. Я обожаю оце відчуття – вітру в спину» [1, с. 1].

Читаючи збірку новел «Три лини для Марії», можливо уявити «3D-форматі» реальні картини міста й села, які життєво відтворює уважний майстер слова із спогадів дитинства та юності.

У читацькій рецензії А. Козлової на збірку «Три лини для Марії» Сергія осоки зазначено, що «під час прочитання історії оживають,

набувають власного життя, наче герої – це ми самі, просто згадуємо своє дитинство і юність» [2, с. 1].

Кожен письменник має свої тематичні домінанти та свій стиль письма. Для Сергія Осоки – це людина, її внутрішній світ, тому перед нами постають його друзі, однолітки, однокласники Ромка, Катька, Олег, Ірка, Віталька, Вадим, Андрійко та односельці, мешканці будинку, рідні, знайомі баба Домаха, баба Манька, баба Галька, дід Грицько, тітка Вірка, Тимофіївна, Горбенчиха, Кирило та інші. Письменник глибоко аналізує людські вчинки, обмірковує й намагається осягнути людську велич та вади, розуміє, що духовний світ кожної особистості закладається в дитинстві, тому порушує в новелах проблеми виховання, стосунків батьків і дітей, батьківське невміння чи небажання знайти з дитиною спільну мову.

Збірка містить 35 новел, що базуються на споминах письменника про роки дитинства, про молодість, про різні випадки («гепнув у грязюку в світло-сірому пальті», «розтягнув один рукав фіолетового светра», «крадіжка полуниць на сусідській грядці» і, звичайно, про людей, які закарбувалися йому у формі відчуттів, глибоких почуттів, переживань та вражень, емоцій, знань. У нашому житті важливе значення мають спогади. І саме на таку унікальність людського буття відтворює у своїх новелах Сергій Осока при цьому зазначає, що «дитяча пам'ять така вибіркова, така примхлива» [3, с. 74]. Новели здебільшого мають ретроспективний та автобіографічний характер, сюжет і персонажі виведені з реальної дійсності, написані в імпресіоністичному стилі. Художній простір новел – це Полтавщина, хронотоп – здебільшого «радісна, болісна, засніжена атмосфера дев'яносто проклятого, дев'яносто затертого, дев'яносто щасливого» [1, с. 114].

В анотації до збірки вказано жанр новели, однак деякі твори можна зарахувати до оповідань, зокрема «Баба Охрім», «Травневий дощ», «Вітько на конях», «У плацкарті», або до поезії в прозі, наприклад: «Вечірня пісня», «Опівнічний гість», «Березень, Господи, квітень...», «Erbarme Dich...».

Увага автора зосереджена на образах дітей. У центрі майже всіх новел постає головний герой Сергій, який розкриває життя сільської місцевості та її жителів, красу природи – ліс, город, річку, болото, сад, шлях, степ, квіти, а також те місце, де він пізнавав довкілля і почував себе

затишно, а також ті місця, «де з усього просто таки бризкає щастя» [3, с. 22]. У новелах село зображене як живе істота, оскільки, описуючи його, письменник використовує прийом олюднення. Загалом усе село в новелах опоетизоване: *«Там є все. Не порожнє. Те, що вірить мені. Те, що мене насправді чує»* [3, с. 103].

Автор змальовує складну особистість головного героя. Усе життя підліток переживав про те, що батько пішов від них, тому сім'я на всьому економила: *«підкрадалися дев'яності»* [3, с. 64]. Несприйняття вітчима, який *«на тлі такої хатньої обстановки має ще дикіший, ніж зазвичай, вигляд»* [3, с. 22]. Звідси його підозріла настороженість у ставленні до всіх, кого зустрічав на своєму шляху. Мати працювала товаровознавцем у райспоживспілці та отримувала всього 80 карбованців. Він пишався своєю матір'ю, яка мала бездоганний смак до одягу, їжі, парфумів, прикрас, яка на дні народженні *«схожа точно не на себе, а на ведучу із телевізора»* [3, с. 61], яка *«готувала такого торта, що не посоромилася сучасна кондитерська»* [3, с. 61].

Основний конфлікт, що простежується майже в усіх історіях, зачіпає внутрішні незручності ліричного героя у випадках, коли він розпочинає жити *«на етажках»*, одягає випрасований одяг: *«А мені так в отому глаженому погано, такі непереливки, що так би й вискочив із нього»* [3, с. 114]; коли в *«найперше в світі вересня»* має приходити до школи, але там недобре, адже *«...комірець натер мені шию. Бо за партою треба сидіти рівно. Бо... на уроці їсти не можна. Бо все це доведеться терпіти десять років...»* [3, с. 116]. Письменник простори міського життя, його порядки, правила, умовності окреслює як несправжні, неприродні, а широчінь села маркує як гармонію та свободу: *«Мене оживляє тільки село»* [3, с. 102].

Головного героя новел приваблює, манить село, зокрема *«верба, синій дах сусідської хати, потічок, вигін, болітце, дамба, річка, глід, луг...»* [3, с. 97]. Його душа прагне свободи, тому протест Сергія сприймається як вияв вільної душі, несприйняття будь-якого насильства, умовностей, правил, тому постійно *«вдався до бойкотів, істерик, тікав із дому, залучав в арбітри діда й бабу, погрожував, що підпалю табір, а сам втечу в село»* [3, с. 70].

Серед новел автора, є класичні, які співвідносні досвіду й почуттям більшості: тут зустрічаємо й найперше вересня, і злочинну

індиферентність людей до диваків на кшталт Віри «шльоп-ноги», і світова, шкільна чи батьківська нечутливість до дитини, окреслених спеціальними знанням і «монолітом печалі», і «плацкартні» історії, і поминальні дні тощо. Однак оригінальна точка зору трансформує історії письменника на почуттєвий опис життя головного героя Сергійка.

Персонажі в новелах різноманітні та ситуації, у які вони потрапляють, показують головному героєві, *«який знає, що реальність – часом страшніша за найвигаданіший кошмар»* [3, с. 133], а й різні аспекти складного та жорстокого світу.

В історії «Вовка в зимовому лісі» описано хлопчину, внутрішній стан якого не розумів ніхто: ні тато «єті», ні «затюкана тьотя» – мама, ні вчителі, який у результаті ще юнаком повісився в лісі. З точки зору психології це ознаки депресії, для автора – це зображення однокласника, у якого у шкільному віці відчув дещо особливе, але ще не міг свої підсвідомі відчуття схарактеризувати. Тільки гордився тим, що Вовка дозволив Сергієві деколи посидіти за його партою, а ще тим, що був добряче вилаяний за свій щирий сміх з брутальний чи грубих жартів Вови під час уроку. Це саме той спогад, який закарбувався в пам'яті та викликав сильні емоції та враження. Водночас епізод про Вовку, що *«повісився в зимовому лісі»*, підкреслив авторське почуття відстороненості людини, що виривається зі стереотипів й умовностей: *«...Він просто забагато думав. І, мабуть, відгородившись від класу й від світу, від батьків і металолону, він устиг осягнути щось таке, що мені тільки зараз починає прояснюватись...»* [3, с. 114].

У новелі «Травневий дощ» описано щасливу родину. Читачеві може здатися, що історія є протиставленням до родини матері ліричного героя й піддає гармонізації світ людини, що травмована ще з дитинства іншими стосунками в родині. Водій самоскида й медична сестра дитячого відділення лікарні жили в такому взаєморозумінні, у такій згоді, що в спогадах автора про цих героїв щезає решта персонажів: *«Крім них двох, там ніхто не світився»* [3, с. 220]. Ніколи не лаялися, не голосили, не стукали дверима. Улітку їздили на річку: *«Вони не пливли, а тільки погойдувалися у своїх обіймах, у суцільному сюрчанні, щебеті і мерехтінні... Ніколи після того не доводилося мені бачити, щоб двоє, які прожили хтозна-скільки років разом, отак плавали...»* [3, с. 221]. Цілих двадцять років *«Ніна сиділа в затемненій вітальні, чистила картоплю,*

шкребла і нарізала смужечками моркву, а Василь носив усе те на дощечці й кидав у каструлю...» [3, с. 221]. А читачеві здається, що такого в житті не буває. І тому автор виводить формулу щастя: «Щастя – то щось інше, більше за звичку. Щастя бризкає й розцвітає, щастя міниться й мерехтить» [3, с. 221].

Серед новел збірки природа постає найбільш гармонійною площиною для головного героя, однак у кількох творах письменник підкреслює, що для того, щоб описати «запах полину гіркого та пижма звичайного, і білого молока туману», щоб відобразити захоплення весною («Березень, Господи, квітень»), відблиски сонця на воді, мерехтіння зірок «слів ще не вигадали»: *«Дорога намокла від дощу, грязюка залазить між пальці, я ступаю по свіжих слідах від коров'ячих ратиць, бачу, як розсипає насіння кінський щавель, чую корбу, відро й неголосну розмову в сусідньому дворі. Увечері слова звучать інакше, ніж удень – так, мов і не знати, про що річ, зате звук настільки глибокий і чистий, що його можна пити, як воду...» [3, с.146–148].*

Письменник відображує вишукано й шляхетно і багнюку, і верболіз, і воду, і болото, захоплюється природною гармонією: «літо вже відрізане, як скибка, до нього не дотягнешся ні руками. Ані голосом – не можеш навіть пробувати. Біля школи рівними рядочками цвітуть чорнобривці – жовті, ніби радісні, але з жалобною облямівкою» [3, с. 101].

У новелі «Василь, якого не було» ім'я святого Василя Великого, який опікується землеробством та якому в селах України виявляють повагу, засіваючи зранку 14 січня, перекликається з ім'ям головного героя. Мова йде про епізод, у якому дід ранком будив онука й збирав його на цей обряд. Ритм твору створює певний перелік імен господарів, до яких приходив засівальник Сергій. Серед Маньки, Гальки, Оляни, Петра Якимовича, Параски наголошується (повторюється 16 разів) на імені Василя Косяка – місцевого сільського відьмака. Саме це ім'я створює фінальний акорд у прикінцевих словах: *«У дядьків між плечима... ворушилося каламутне волохате тепло, і бачили вони тільки білу плащаницю снігу, яка так рівно, так незаймано розгортається на весь світ тільки раз на рік – на Василя» [3, с. 94].* Гра автора з іменами святого Василя й Василя Косяка відображає чудернадську білу злагоду світу, тобто поєднання святого й грішного.

У новелах переважає емоція світлого смутку за дитинством, волі, свободи та присутній особливий ритм, який твориться за допомогою повтору ключових слів. Наприклад, у новелі «На Різдво до Катьки» варіанти заголовка на зразок Різдво не дома, Різдво в Катьки, до Катьки, у Катьки, Катька, ми з Катькою та інші в новелі повторюються двадцять два рази.

Антитеза у творах Сергія Осоки виконує смислоутворювальну й структуроутворювальну роль. Так, у новелі «На Різдво до Катьки» читаємо про хлопця, який іде на Святвечір до дівчини і не залишається з дідом, бабою, прабабою, які його надзвичайно любили та чекали на свято. Почуття провини перед сім'єю головний герой описує як «сіть і мед мого існування», що відображає складність гармонії світу.

Збірку «Три лини для Марія» можна сприйняти як камерний твір, у якому пильно й ретельно, застосовуючи широку гаму художніх засобів, відображено найглибші поривання душі людини, її емоції, почуття, переживання.

По-особливому звучать слова в новелах, письменник зазначає, що слово «порожнє і слабке» та не може повністю передати всі грані непростого світу. Автор завжди добирає слова дуже обмірковано, виважено, сюжет будує зрозуміло та чітко й одночасно пунктирно. У кінці кожної новели звучить вислів, що віддзеркалює та підкреслює заголовок.

Так, новела «Що я там забув», у якій зображено хлопчика, який непохитно не хоче їхати в інше місто / в гості / в піонерський табір, закінчується словами головного персонажа, що він захворів, але таки дібрався до бабусиноного села, а не міста Суми: *«А все ж таки це краще, ніж пертисся невідомо куди і казна що»* [3, с. 75].

У новелі «Найперше вересня у світі» антитеза айстр бабусі з села й троянд мами з Миргорода відображає різні світи, між якими повинен віднайти гармонію хлопець, який іде в перший клас: *«Бо айстри нічим не гірші троянд – і від цього в горлі такий клубок, що не продихнути...»* [3, с. 100].

Новели Сергія Осоки вирізняються влучним словом, відчуттям світу, у якому гармонізують світи живих і мертвих («Діда Грицька поховують завтра», «Опівнічний гість», «У плацкарті»), у якому враження, емоції та переживання людей мають змогу підживити буття

(«Галю, приходь», «Люблю тебе в пальтах», «Травневий дощ»), у якому існують одночасно енергії відчуттів, думок реальних та містичних істот («Постукати чотири рази», «Три лини для Марії», «Василь, якого не було»), у якому дисгармонія на фоні пияцтво, агресія, насильство («Вона повернеться вранці»).

Висновки. Отже, лейтмотив збірки «Три лини для Марії» – природня атмосфера сільської місцевості та міста, буденне життя простих людей з усіма їхніми прекрасними та потворними рисами, гармонія та дисгармонія внутрішнього стану головних героїв, стосунки батьків і дітей. Сім'я виступає головним оточенням дитини, у якому вона засвоює правила поведінки, де закладається її світосприйняття та відбувається оцінювання морально-етичних, суспільних складових. Проблеми, порушені в збірці, актуальні й сьогодні, спонукають поглянути на дитину як на особистість індивідуальну, зі своїми мріями, фантазіями, ідеалами, власним дитячим світом.

Література

1. Лебідь А. Автор сільських елегій Сергій Осока: Не я пишу, а мною щось пише. URL: <https://glavcom.ua/longreads/avtor-silskikh-ehelij-serhij-osoka-ne-ja-pishu-a-mnoju-shchos-pishe-944823.html>.
2. Козлова А. Щасливі й щемні історії з дитинства у книзі Сергія Осоки «Три лини для Марії». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59416875>.
3. Осока Сергій. Три лини для Марії : коротка проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 248 с.